

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 37.014.53:37.017.4(477)"195/20"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20502154>

**Становлення та розвиток демократичної освіти у вітчизняній
суспільно-педагогічній думці (друга половина XX – початок XXI ст.)**

Горбатюк Оксана Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, 32300, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1506-2664>

Прийнято: 24.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація:** Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні становлення та розвитку демократичної освіти у вітчизняній суспільно-педагогічній думці другої половини XX - початку XXI ст. як цілісного історико-педагогічного процесу, пов'язаного зі зміною освітніх цінностей, трансформацією уявлень про особистість здобувача освіти, громадянську відповідальність і демократичну культуру. Методи дослідження охоплюють історико-педагогічний аналіз, систематизацію сучасних наукових джерел, порівняльне зіставлення етапів розвитку освітніх ідей, узагальнення нормативно-ціннісних засад громадянської та демократичної освіти. Результати дослідження засвідчують, що у другій половині XX ст. демократичні освітні ідеї розвивалися переважно опосередковано - через гуманістичну педагогіку, увагу до особистості дитини, колективної взаємодії, морального становлення та виховного потенціалу шкільного середовища. Після відновлення незалежності України демократична освіта поступово набула*

ознак самостійного напрямку освітньої політики й педагогічної практики: від деполітизації та гуманізації школи 1990-х років до компетентнісної, громадянської та ціннісно орієнтованої моделі освіти початку XXI ст. Доведено, що сучасне розуміння демократичної освіти поєднує права людини, участь, відповідальність, академічну свободу, партнерство, учнівське самоврядування, критичне мислення, медіаграмотність і здатність до відповідальної дії в громаді. Висновки. Демократична освіта у вітчизняній суспільно-педагогічній думці пройшла шлях від прихованих гуманістичних передумов до системної педагогічної ідеї, що визначає зміст громадянської соціалізації особистості та є одним із чинників стійкості українського суспільства в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: демократична освіта; громадянська освіта; суспільно-педагогічна думка; педагогічні ідеї; освітні цінності; демократичні принципи; гуманізація освіти; освітні реформи; соціалізація особистості; освітня політика.

Formation and development of democratic education in Ukrainian socio-pedagogical thought (second half of the 20th – beginning of the 21st century)

Oksana Horbatiuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienka St., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, 32300, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-1506-2664>

Abstract: *The article aims to substantiate the formation and development of democratic education in Ukrainian socio-pedagogical thought from the second half of the twentieth century to the beginning of the twenty-first century as a historically conditioned process of changing educational values, views on the learner's*

personality, civic responsibility and democratic culture. Methods. The research is based on historical-pedagogical analysis, systematization of recent scientific publications, comparative interpretation of educational transformations, and generalization of normative and value foundations of civic and democratic education. Results. The study shows that in the second half of the twentieth century democratic educational ideas were not articulated as an independent concept within the official educational discourse, but they were indirectly manifested through the humanistic orientation of pedagogy, attention to the dignity of the child, moral development, collective interaction and the educational potential of the school environment. After the restoration of Ukraine's independence, democratic education gradually acquired the features of a distinct direction of educational policy and pedagogical practice: from depoliticization and humanization of schooling in the 1990s to a competence-based, civic and value-oriented model of education in the early twenty-first century. The article argues that contemporary democratic education combines human rights, participation, responsibility, academic freedom, partnership, student self-government, critical thinking, media literacy and the ability to act responsibly within a community. Conclusions. Democratic education in Ukrainian socio-pedagogical thought has evolved from implicit humanistic premises to a systemic pedagogical idea that determines the content of civic socialization and functions as a factor of resilience of Ukrainian society under current challenges.

Keywords: *democratic education; civic education; socio-pedagogical thought; pedagogical ideas; educational values; democratic principles; humanization of education; educational reforms; socialization of personality; educational policy.*

Постановка проблеми. Проблема становлення та розвитку демократичної освіти у вітчизняній суспільно-педагогічній думці має істотне наукове й практичне значення, оскільки безпосередньо пов'язана з осмисленням того, як освіта формує здатність людини жити у відкритому, правовому й

відповідальному суспільстві. У другій половині XX ст. українська школа функціонувала в межах централізованої ідеологічної системи, однак навіть у цих умовах у педагогічній думці накопичувалися гуманістичні підходи, що підготували ґрунт для подальшої демократизації освіти: повага до особистості дитини, значення морального вибору, виховна роль колективу, діалогічність педагогічного спілкування, активність учня в навчальній діяльності.

На початку XXI ст. демократична освіта вже не може тлумачитися лише як сукупність знань про політичні інститути або права людини. Вона постає як спосіб організації освітнього середовища, у якому здобувач освіти набуває досвіду участі, відповідальності, співпраці, критичного мислення, поваги до гідності іншого та готовності діяти в інтересах громади. Саме тому дослідження історичного розвитку демократичної освіти дає змогу зрозуміти не лише логіку минулих трансформацій, а й сучасні завдання Нової української школи, громадянської освіти, педагогіки партнерства та освітньої політики демократичної держави.

Актуальність теми посилюється тим, що сучасна Україна водночас розв'язує завдання європейської інтеграції, захисту державності, формування громадянської ідентичності та подолання наслідків авторитарної спадщини. У таких умовах демократична освіта є не додатковим виховним напрямом, а інтегральною характеристикою якості освіти, що виявляється у змісті навчання, управлінні закладом освіти, взаємодії педагогів і здобувачів освіти, участі батьків і громади, розвитку учнівського самоврядування та відкритості освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні праці з проблем демократичної та громадянської освіти засвідчують посилення інтересу до історичних, ціннісних, компетентнісних і політико-правових аспектів цієї проблеми. Б. Яшук розглядає ідеї демократичної освіти в українській суспільно-педагогічній думці другої половини XX – початку XXI ст., акцентуючи на

переході від ідеологізованої моделі радянської школи до сучасних громадянсько орієнтованих практик [1, с. 1868-1880]. О. Овчарук у монографічному дослідженні аналізує теорію і практику шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах Ради Європи та визначає її значення для української освіти [2, с. 27-33].

Л. Рябовол обґрунтовує шкільну громадянську освіту як чинник утвердження української громадянської ідентичності, підкреслюючи єдність знань про демократію, досвіду участі, громадянських цінностей і демократичного шкільного середовища [3, с. 199-206]. Т. Демчук простежує еволюцію громадянської освіти в Україні крізь призму взаємодії держави та громадянського суспільства, наголошуючи на важливості балансу між державними ініціативами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами [4, с. 3-14]. Г. Холод розкриває специфіку демократичної освіти в Україні, зокрема проблеми її формалізації, нерівномірного впровадження та потребу в комплексному підході [5, с. 129-141].

О. Дзюбенко визначає демократизацію освіти як стратегічний напрям розвитку громадянського суспільства, пов'язуючи її з відкритістю, справедливістю, інклюзивністю, участю та повагою до прав людини [6, с. 92-97]. О. Бублик аналізує Рамку компетентностей для культури демократії як методологічну основу сучасної громадянської та історичної освіти [7, с. 271-275]. У колективній монографії О. Онаць, І. Саух, Б. Чижевський, Л. Попович і А. Данко демократизація освітньої політики розглядається через державно-громадське управління та суб'єктну партнерську взаємодію [8, с. 27-34]. І. Кучинська та Б. Ящук досліджують формування демократичних цінностей у системі педагогічної освіти незалежної України [9].

Методичний вимір проблеми представлений у працях О. Пометун, Н. Гупан, Т. Ремех і Г. Серової, де інтегроване навчання історії та громадянської освіти розглядається як шлях до формування знань, умінь і компетентностей

учнів [10, с. 25-38]. О. Галіцян висвітлює можливості неформальної громадянської освіти молоді як простору набуття соціального досвіду [11]. С. Рашидова акцентує на формуванні громадянської компетентності в інклюзивному вимірі [12]. Н. Ігнатенко та В. Савенко аналізують проблеми нормативно-правового регулювання громадянської освіти та її імплементації в освітній простір [13, с. 420-432]. У монографії за редакцією К. Журби й О. Рейпольської громадянська ідентичність розглядається як ціннісна основа виховання дітей та учнівської молоді [14, с. 19-31]. Міжнародні дослідження ICCS і OECD демонструють, що громадянська освіта пов'язана з довірою, участю, медіаграмотністю та соціальною згуртованістю [15; 16].

Попри значну кількість праць, недостатньо узагальненим залишається саме історико-педагогічний зв'язок між гуманістичними ідеями другої половини ХХ ст., пострадянською демократизацією школи 1990-х років, становленням громадянської освіти у 2000-2010-х роках і сучасною компетентнісною моделлю демократичного освітнього середовища. Часто дослідження зосереджуються або на нормативних документах, або на методиці громадянської освіти, тоді як потребує поглиблення цілісне бачення демократичної освіти як результату тривалої еволюції суспільно-педагогічної думки.

Потребують уточнення також критерії, за якими демократична освіта відрізняється від формального викладання громадянознавчого змісту. Йдеться про поєднання трьох вимірів: ідейно-ціннісного, що охоплює свободу, гідність, права людини, справедливість і відповідальність; інституційного, що передбачає демократичне управління закладом освіти, партнерство й участь; діяльнісного, що забезпечує реальний досвід учнів у самоврядуванні, проєктах, волонтерстві, дебатах, ухваленні рішень і взаємодії з громадою.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні становлення та розвитку демократичної освіти у вітчизняній суспільно-педагогічній думці другої половини ХХ – початку ХХІ століття як історично зумовленого процесу,

пов'язаного зі зміною освітніх цінностей, гуманізацією школи, формуванням громадянської відповідальності та демократичної культури особистості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення мети визначено такі завдання: уточнити сутність поняття «демократична освіта» в історико-педагогічному контексті; охарактеризувати основні етапи розвитку демократичних освітніх ідей у вітчизняній педагогічній думці; з'ясувати взаємозв'язок демократичної, громадянської та гуманістично орієнтованої освіти; визначити провідні принципи демократичної освіти на початку ХХІ ст.; окреслити перспективи подальших досліджень цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демократична освіта у широкому педагогічному значенні є системою ідей, цінностей, змісту, методів і форм організації освітнього середовища, що спрямовані на розвиток особистості як відповідального, вільного й активного учасника суспільного життя. Вона не обмежується засвоєнням знань про державу, право чи політичні інститути. Її сутність полягає в тому, що школа стає простором практики демократії: учні навчаються аргументувати власну позицію, слухати інших, дотримуватися правил, брати участь у спільних рішеннях, приймати відповідальність за наслідки дій, поважати права й гідність людини.

У другій половині ХХ ст. офіційна освітня система не створювала умов для повноцінного розвитку демократичної освіти в сучасному розумінні. Переважали централізованість, ідеологічний контроль, нормативність виховних цілей і підпорядкування школи державній політиці. Проте в українській педагогічній думці поступово накопичувалися гуманістичні передумови майбутньої демократизації. Вони виявлялися в увазі до внутрішнього світу дитини, морального становлення, довіри, співпраці, виховання через колективну діяльність, індивідуального підходу та значення педагогічного такту. Саме ці ідеї стали своєрідним ціннісним мостом між авторитарною моделлю школи та майбутньою демократичною парадигмою.

Перший етап становлення демократичної освіти можна пов'язати з пізньорадянським періодом, коли гуманізація педагогічної думки відбувалася переважно в межах дозволеної виховної риторики. Демократія прямо не визначалася як ціль освіти, однак педагогічні ідеї про повагу до особистості, моральну відповідальність, активність учня й значення дитячого колективу закладали підстави для майбутнього переосмислення ролі школи. У цей період формувалася потреба перейти від виховання «виконавця» до виховання людини, здатної мислити, співпереживати, брати участь у спільному житті й усвідомлювати наслідки власних учинків.

Другий етап охоплює 1990-ті роки. Він позначений відновленням незалежності України, деполітизацією освіти, пошуком моделі національної школи, відмовою від монополії однієї ідеології та проголошенням прав людини, свободи світогляду, академічної свободи й гуманізації освітнього простору. Проте демократизація цього періоду мала суперечливий характер: нормативні зміни випереджали методичну готовність педагогів, а проголошені принципи часто реалізовувалися фрагментарно. Школа потребувала нових підручників, методик, управлінських практик, підготовки вчителя до діалогу, партнерства та роботи з ціннісно неоднорідним суспільством.

Третій етап, що припадає на 2000-2010-ті роки, пов'язаний із поступовим утвердженням громадянської освіти, компетентнісного підходу та орієнтації на європейські освітні цінності. Демократична освіта починає набувати предметного, міжпредметного й позаурочного вимірів. Вона виявляється у змісті історичної, правознавчої, громадянської, мовно-літературної та соціальної освіти; у розвитку учнівського самоврядування; у проєктній діяльності; у формуванні навичок критичного мислення, діалогу, толерантності та відповідальності. У цей період важливим стає розуміння, що демократії не можна навчити лише поясненням понять: її треба переживати як досвід участі.

Четвертий етап початку ХХІ ст. характеризується інтеграцією демократичної освіти в ширший контекст Нової української школи, європейської інтеграції, цифровізації, інклюзії та суспільної стійкості. Демократична освіта дедалі більше пов'язується з компетентностями для культури демократії: повагою до людської гідності, відкритістю до іншості, відповідальністю, громадянською свідомістю, автономним мисленням, умінням співпрацювати, розв'язувати конфлікти ненасильницькими способами, критично сприймати інформацію та протидіяти маніпуляціям. В умовах війни цей напрям набуває особливого значення, оскільки демократичні цінності стають не лише освітньою нормою, а й підставою суспільної консолідації.

У сучасній педагогіці демократична освіта співвідноситься з громадянською освітою, однак не тотожна їй. Громадянська освіта переважно акцентує на формуванні громадянських знань, умінь, ставлень і компетентностей, тоді як демократична освіта охоплює також спосіб життя закладу освіти, характер управління, культуру взаємин, академічну доброчесність, участь учнів у прийнятті рішень, прозорість правил і повагу до голосу кожного учасника освітньої взаємодії. Отже, громадянська освіта є одним із ключових змістових інструментів демократичної освіти, але не вичерпує її повністю.

Становлення демократичної освіти у вітчизняній суспільно-педагогічній думці доцільно розглядати через кілька провідних ідей. Перша ідея - гуманізація освіти. Вона означає переорієнтацію школи з формального засвоєння знань на розвиток особистості, її гідності, прав, потреб, здібностей і життєвого досвіду. Друга ідея - участь. Демократична школа має створювати умови, у яких учні не лише виконують вимоги дорослих, а й беруть участь у плануванні, обговоренні, оцінюванні, спільних справах і соціально значущих ініціативах. Третя ідея - відповідальність, без якої свобода перетворюється на формальну декларацію.

Четверта ідея - партнерство, що передбачає діалогічну взаємодію педагога, учня, батьків і громади.

Важливим результатом розвитку демократичної освіти є зміна уявлень про вчителя. У традиційній авторитарній моделі педагог виступав головним носієм істини й контролю. У демократичній моделі він залишається професійним організатором навчання й виховання, однак його роль доповнюється функціями фасилітатора, модератора діалогу, наставника, організатора досвіду участі та гаранта безпечного освітнього середовища. Такий педагог не відмовляється від вимогливості, але поєднує її з повагою, аргументацією, прозорістю правил і підтримкою самостійності здобувачів освіти.

Не менш важливою є зміна розуміння учня. Демократична освіта розглядає його не як пасивний об'єкт педагогічного впливу, а як суб'єкта навчальної, комунікативної та громадянської діяльності. Суб'єктність учня формується через можливість ставити запитання, висловлювати позицію, працювати в команді, брати відповідальність, аналізувати інформацію, обирати способи розв'язання проблем, долучатися до шкільного й громадського життя. Саме така суб'єктність створює підґрунтя для соціалізації особистості в демократичному суспільстві.

Демократичне освітнє середовище має кілька ознак. По-перше, воно ґрунтується на повазі до гідності кожного учасника. По-друге, у ньому діють зрозумілі й справедливі правила, що не залежать від ситуативної волі адміністрації чи педагога. По-третє, воно підтримує діалог, співпрацю та участь. По-четверте, воно забезпечує інклюзивність, тобто реальну можливість бути почутим і залученим незалежно від індивідуальних особливостей. По-п'яте, воно формує критичне мислення та медійну стійкість, що особливо важливо в умовах інформаційної війни й поширення дезінформації.

Розвиток демократичної освіти в Україні на початку XXI ст. засвідчує перехід від декларативної моделі до практико орієнтованої. Однак цей перехід не є завершеним. Зберігаються ризики формального учнівського

самоврядування, епізодичності виховних заходів, недостатньої підготовки педагогів до дискусійних тем, нерівності можливостей між міськими й сільськими школами, а також поверхового використання цифрових інструментів без реального розвитку громадянських компетентностей. Тому демократична освіта потребує не лише нормативного закріплення, а й постійного методичного супроводу, педагогічної рефлексії та оцінювання результативності.

Педагогічними умовами ефективного розвитку демократичної освіти є: системне впровадження громадянської освіти в навчальну й позаурочну діяльність; підготовка педагогів до діалогічних і фасилітаційних методик; підтримка учнівського самоврядування як реального механізму участі; формування культури академічної доброчесності; партнерство школи з родиною і громадою; розвиток медіаграмотності; забезпечення інклюзивного й психологічно безпечного середовища; поєднання національних освітніх традицій із європейськими стандартами демократичного громадянства.

Отже, становлення демократичної освіти у вітчизняній суспільно-педагогічній думці є послідовним, хоча й неоднорідним процесом. Його логіка полягає в переході від гуманістичних передумов, що визрівали в межах недемократичної системи, до відкритої ціннісної моделі освіти незалежної України. У сучасних умовах демократична освіта виконує не лише навчальну чи виховну, а й суспільно-консолідаційну функцію, оскільки формує громадян, здатних захищати свободу, права людини, державність і культуру демократичної взаємодії.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що демократична освіта у вітчизняній суспільно-педагогічній думці другої половини ХХ – початку ХХІ ст. сформувалася як результат тривалої еволюції гуманістичних, громадянських, правових і компетентнісних ідей. У другій половині ХХ ст. вона існувала переважно у формі гуманістичних передумов, пов'язаних із повагою до особистості дитини, моральним вихованням,

колективною взаємодією й педагогікою співпраці. Після відновлення незалежності України демократична освіта поступово набула відкритого нормативного, змістового й методичного вираження.

На початку ХХІ ст. демократична освіта розвивається як інтегральна характеристика якості освіти, що поєднує громадянську компетентність, культуру прав людини, демократичне управління, партнерство, участь, інклюзивність, критичне мислення та відповідальність. Її ефективність залежить від того, чи стає заклад освіти реальним простором демократичної практики, а не лише місцем засвоєння відповідної термінології. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням критеріїв оцінювання демократичного освітнього середовища, аналізом підготовки педагогів до реалізації громадянської освіти, вивченням впливу учнівського самоврядування на соціалізацію особистості та дослідженням демократичної освіти в умовах воєнного й повоєнного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Ящук Б. В. Ідеї демократичної освіти в українській суспільно-педагогічній думці другої половини ХХ - початку ХХІ століття. Вісник науки та освіти. 2025. № 4(34). С. 1868-1880. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-1868-1880](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-1868-1880).

2. Овчарук О. В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах - членах Ради Європи : монографія. Київ : ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. 400 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727361/>.

3. Рябовол Л. Т. Шкільна громадянська освіта як чинник утвердження української громадянської ідентичності учнів. Український педагогічний журнал. 2024. № 3. С. 199-206. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-199-206>.

4. Демчук Т. М. Еволюція громадянської освіти в Україні через призму співпраці держави і суспільства. EMPIRIO. 2025. Т. 2, № 1. С. 3-14. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.1.3-14>.
5. Холод Г. Демократична освіта в Україні: специфіка, проблеми, шляхи їхнього розв'язання. Соціальні комунікації: теорія і практика / Social Communications: Theory and Practice. 2024. Т. 16, № 1. С. 129-141. DOI: <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2024-16-1-2>.
6. Дзюбенко О. Демократизація освіти як стратегічний напрям розвитку громадянського суспільства в Україні. Журнал соціальної та практичної психології. 2025. № 6. С. 92-97. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-2025-6-13>.
7. Бублик О. “Reference Framework of Competences for Democratic Culture” як методологічна основа впровадження курсу громадянської та історичної освіти на сучасному етапі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 90, т. 1. С. 271-275. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/90-1-40>.
8. Державно-громадське управління закладами загальної середньої освіти на засадах суб'єктної партнерської взаємодії : монографія / О. М. Онаць та ін. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 225 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-484-3-2024-225>.
9. Кучинська І. О., Яшук Б. В. Формування демократичних цінностей у системі педагогічної освіти незалежної України. Академічні візії. 2025. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17671628>.
10. Пометун О. І., Гупан Н. М., Ремех Т. О., Серова Г. В. Основи інтегрованого навчання учнів громадянської освіти та історії в 5-6 класах : методичний посібник / за заг. ред. О. І. Пометун. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 134 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740707/>.
11. Галіцан О. А. Неформальна громадянська освіта молоді у контурах сучасних освітніх трансформацій. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1227>.

12. Рашидова С. С. Проблема формування громадянської компетентності фахівців у сфері інклюзивної освіти. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті. 2025. Вип. 7. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746263/>.
13. Ігнатенко Н. В., Савенко В. В. Громадянська освіта в Україні: проблеми нормативно-правового регулювання та імплементації в освітній простір. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 8(13). С. 420-432. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8\(13\)-420-432](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-420-432).
14. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / за заг. ред. К. Журби, О. Рейпольської. Київ : Компрінт, 2024. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/>.
15. Schulz W., Ainley J., Fraillon J., Losito B., Agrusti G., Damiani V., Friedman T. Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report. Cham : Springer, 2024. 278 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-65603-3>.
16. Borhan H. Civic education as a pathway to inclusive societies. OECD Education Working Papers. Paris : OECD Publishing, 2025. 80 p. URL: <https://www.oecd.org/education/>.
17. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р, зі змінами від 08.10.2022 № 893-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>.
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/s>